

nutoga poznavatelja hrvatskoga jezika nije opovrgnuta jer bismo ju mogli potkrijepiti mnoštvom primjera iz jednojezičnih rječnika i priručnika.

1. U Težak-Babićevoj *Gramatici* (2000.) nalazimo naziv *oblikoslovlje*: "Nauk koji se bavi oblicima riječi zove se oblikoslovlje ili morfologija" (str. 91.). A u Silićevu udžbeniku *Hrvatski jezik 2* čitamo: "Jezična disciplina koja se bavi oblikotvornim morfemima (nazivamo) oblikotvorjem" (str. 8.). U *Hrvatskome jezičnome savjetniku* nalazimo i jednu i drugu riječ bez ikakva obilježja.

2. U Anićevu *Rječniku hrvatskog jezika* 1998. *čar* je m. r., *glad* ž. i m. rij(e)tko), u istoimenom rječniku LZ i ŠK izradenom pod uredništvom J. Šonje obje su imenice samo ž. r., u *Hrvatskome jezičnome savjetniku* obje oba roda, a Stjepko Težak u knjizi *Hrvatski naš osebjuni* smatra da je tu rod razlikovan, *čar* i *glad* su u hrvatskome m. r., a u srpskome ženskoga (str. 104.).

3. Savjetnik daje prednost riječima *Puležanin*, *Tunišanin* pred *Puljanin*, *Tunižanin*, a Rječnik LZ i ŠK ima samo *Puljanin* i *Tunižanin*.

4. Umjesto riječi *bestseller* (engl. *best-seller* < *best* – bolji, velik, najviše + *sell* – prodavati) Mate Šimundić u *Rječniku suvišnih tuđica u hrvatskom jeziku* predlaže riječ *razgrabnica*, Šonje – *uspjelica*, u Anića je to *uspješnica*, a u Šamijinu *Hrvatskome jezikovniku i savjetovniku* *uspješnica* znači 'uspješna ženska osoba'.

5. U Anića su riječi *bječva*, *blazina*, *feral*, *rubrača* označene kao regionalne, *potpunoma*, *prosvjed* kao zastarjelice, *don*, *rastava* kao razgovorne, a Šonje te riječi navodi kao neutralne, tj. bez ikakve stilske obilježenosti. Tomislav Sabljak uključio je riječi *bječva*, *blazina*, *feral*, *rubrača* u svoj *Rječnik hrvatskoga žargona* (2001.).

6. Anić razlikuje značenje riječi *čistoća* i *čistota*. *Čistoća* mu je "stanje onoga što

je čisto", a *čistota* "ekspr. svojstvo nematerijalnih činjenica...", Šonje ima samo *čistoća*, a Savjetnik izrazitu prednost daje liku *čistoća*.

U takvim jezičnim prilikama ne samo da običan korisnik nego često ni jezični stručnjak ne može naći pouzdan odgovor ni napraviti valjan izbor u kodificiranoj normi. Standardizacija i kodifikacija rječničkih norma u hrvatskim rječnicima i priručnicima u mnogome su proturječne i u tome se može vidjeti neažurnost mjerdavnoga znanstvenoga tijela i normativnoga rječnika, s druge strane nedostatnu teoretsku razrađenost pojedinih leksikografskih i stilističkih problema, a s treće teškoće u utvrđivanju leksičkih norma književnoga jezika u razdoblju korjenitih socijalno-političkih promjena.

Artur Bagdasarov

MOSKOVSKI SURET HRVATSKOGA I RUSKOGA

Rječnici se rade za ciljane skupine korisnika pa stoga nisu različiti samo po sadržaju nego i po opsegu. Mali rječnici imaju svoj krug uporabnika jer su praktični, pružaju kratku, prvu informaciju o značenju riječi, čitljiviji su jer nisu opterećeni kraticama i simbolima, ne zauzimaju mnogo mjesta, nisu teški ako se nose na put. Kad se rade mali dvojezičnici, unaprijed se moraju odrediti kriteriji po kojima će se izabrati leksik koji će se obraditi. Najčešće je to općepotrebni, s nešto nazivlja, a u oba slučaja nastoje se uvrstiti najčestotnije leksičke jedinice. Pred nama je jedan mali dvojezičnik koji ima sasvim druge kriterije za odabir leksika, po čemu je leksikografska rijetkost, ali je rijetkost i po tome gdje se kao takav pojavio. Riječ je o već trećem izdanju *Hrvatsko-ruskoga rječnika* Artura R. Bagdasarova

va, objavljenome u Moskvi 2003. godine. Prvo je izdanje izišlo 1999., drugo 2001., dakle svake dvije godine novo, a već se priprema i četvrto. Prva su dva imala manje od 10 000 natuknica, dok posljednje izdanje ima dvadesetak tisuća natuknica. Njegov je autor docent na Moskovskom državnom sveučilištu, slavist je, a po njegovoj bibliografiji može se zaključiti da je i kroatist, svakako izuzetak u tradicionalno još jakoj serbokroatističkoj ruskoj sredini. Veze hrvatskih i ruskih jezikoslovaca od osamostaljenja Hrvatske bile su više godina prekinute, ali se situacija popravila pa je, zahvaljujući nastojanju pojedinaca, kroatistička literatura počela odlaziti u Petrograd i u Moskvu, dobivene su i prve stipendije za učenje hrvatskoga jezika, a uspostavljena je i međusveučilišna suradnja. Hrvatsko je tržište dugo bilo bez rusko-hrvatskoga rječnika jer je poznati Poljančev rječnik iz 1987. davno rasprodan, sad prazninu samo djelomice pokriva njegov pretisak (nažalost, on sadrži dosta srpskoga leksika, a i zastario je jer su se u ruskome posljednje desetljeće prošloga stoljeća dogodile velike promjene u leksiku) i mali *Rusko-hrvatski praktični rječnik* (2001.) Stanke Pavune te veliki *Hrvatsko-ruski rječnik* (2002.) Matije Dautovića, prvi takav rječnik u nas. Ako se napravi pregled hrvatske leksikografske proizvodnje, vidi se da je susret hrvatskoga i nekoga slavenskoga jezika u općim, a kamoli u posebnim dvojezičnicima vrlo rijedak.

Opseg je ovoga rječnika uvjetovan autorovim izborom leksika. Arturu Bagdasarovu nije zanimljiv općepotrebnii leksik koji se može naći u dosadašnjim rječnicima, on daje prednost novotvorenicama i oživljenicama te riječima kojih zbog određenih razloga nema u srpsko-hrvatsko-ruskim dvojezičnicima ili nisu obilježene kao isključivo hrvatske jer su obrađivane kao članovi lažnih hrvatsko-srpskih sinonimnih parova (npr. *azot, dušik; gas, plin*). Zato u rječniku

nema riječi kao što su *izvor, oko, ptica, rijeka*, ali ima *očevid, povjerenstvo, premosnica, promidžba, prvonastup, razredba, vrhovnik, zamolba, zloporaba*. Po izboru riječi rječnik je namijenjen prije jezikoslovcima ili uopće onima koji već nešto znaju hrvatski nego početnicima koji tek uče hrvatski, ali će svakako dobro doći svim korisnicima kao osnovno jezično pomagalo.

Uočava se nekoliko leksičkih razreda kojima je dana prednost u izboru građe za ovaj rječnik. To su u prvom redu riječi za novije pojmove: *haker, mobitel, menadžer, narokodiler, sida*; regionalni leksik, u kojem pretežu čakavizmi: *balancana, kapula, kaštiga, kavul, kažin, pešt, peškarija, pipun, terina*; razgovorni leksik: *bus, faliti, goljo, kaubojac, pijača, srcaš*; žargonizmi: *fiksati se, fufa, haki, kenjara, lova, murjak, rigotina*; vulgarizmi: *dupe, fukati (se), kurčiti se*; jezikoslovno nazivlje: *predmetak, rječopis, slivenik, slovopis, treptajnik, zapornik*; vojno nazivlje: *bitnica, ročnik, samokres, satnija, satnik*; informatičko nazivlje, uglavnom novotvorenice: *napudbina, predočnik, pretražnik, raznačnik, sklopnjak, sučelje*; crkveno (katoličko) nazivlje: *hostija, kanonik, korizma, sakristija, Tijelovo*; općejezične novotvorenice: *bojišnica, dopusnica, putovnica*; autorske novotvorenice: *kopnica, limunika, osobnica, potište, razgrabnica, srčanik, suosnik, tržara, zrakomlat*; povijesne novotvorenice, osobito iz razdoblja 1941.–1945.: *krilnik, krugoval, munjovoz, samovoz, slikokaz, slikopis*.

Pretpostavljajući da uporabnik ovoga rječnika ima osnovno znanje hrvatske gramatike, autor je naveo gramatičke odrednice samo uz imenice radi roda, dok uz druge vrste riječi nema gramatičke odrednice. Sa stajališta korisnika potrebno je čak i u manjem rječniku dati nužne gramatičke podatke, pogotovo kad je riječ o hrvatskome koji ima i složenu gramatiku i dosta odstupanja od gramatičkih uzoraka. Stoga bi dobro bilo da su stavljene

odrednice, primjerice, uz pravilno uspostavljene dvije natuknice *prije* kako bi se znalo da je jedna prijedlog, a druga prilog, zatim da je uz glagolske homonimne natuknice *biti* stavljeno prvo lice prezenta (*jesam i bijem*) ili uz *dobar* komparativ *bolji* s obzirom na to da ga nema kao posebne natuknice. Rječnik nije akcentiran pa nisu vidljive prozodijske razlike između *kúpiti* i *kūpiti* ili *pās* i *pās*.

U prva je dva izdanja bilo dosta nesnalazjenja u označivanju obilježenoga leksika. Ti su se propusti mogli opravdati labilnošću hrvatske jezične, osobito leksičke norme, ali i pogreškama u hrvatskim jezičnim priručnicima koji imaju donekle normativan karakter, a koji zbunjuju svojim različitim rješenjima. Primjerice, Anić u svom rječniku riječ *bječva* obilježava kao regionalizam koji pripada razgovornomu jeziku. Šonje ju smatra standardnom istoznačnicom riječi *čarapa*, a *Hrvatski pravopis* upućuje *bječvu* na *čarapu*, dajući time *čarapi* prednost. Ili, *Hrvatska gramatika* u jednom izdanju ima pridjeve *imenički*, *pridjevski*, a u drugome *imenični*, *pridjevni*. Kako se, dakle, može znati što je zapravo hrvatska leksička norma i kako stranac može pravilno izabrati!?

Razumljivo je da je Bagdasarov leksičku građu preuzimao većinom iz naših rječnika pa je uz nju preuzimao i odrednice. Ne može se očekivati od stranca da zna da su riječi poput *bječva*, *gombati se*, *gombaonica*, *varjača* (u drugom izdanju bez odrednica) obilježene kad one to nisu u jedinom koliko-toliko normativnom jednojezičniku, u *Rječniku hrvatskoga jezika* (urednik Jure Šonje). Pogotovo je teško odrediti je li koja riječ žargonizam ili razgovorna, primjerice natuknica *golać* 'nudiš' nema odrednice jer je nema ni u Šonje. U ovom je izdanju mnogo više područnih i stilskih odrednica nego u drugome zahvaljući uspostavljenoj komunikaciji s hrvatskim jezikoslovcima i njihovoj pomoći. Autoru je bilo lakše odrediti strukovne odrednice i tu bi

u idućim izdanjima trebao težiti dosljednosti. Zasad je *palac* anatomski naziv, a *prst* nije, *korabica* je botanički, a *kopriva* nije.

U slavenskim je dvojezičnicima jako važno navesti što više "lažnih prijatelja" jer oni uzrokuju nesporazume u komunikaciji. Upravo spomenuti *palac* u ruskome je *большой палец* jer je *палец* 'prst'. Autor je uvrstio priličan broj takvih riječi, a u idućem izdanju treba ih uvrstiti što više, npr. *hitar* jer u ruskome *хитрый* znači 'lukav'. Vrlo su korisni komentari poput onoga uz hrvatski paronimni par *elektronički* i *elektronski*. Budući da u ruskome ima samo jedan pridjev, *электронный*, bilo je potrebno objasniti da se prvi odnosi na elektroniku, a drugi na elektrone te staviti primjere upotrebe *elektroničko računalo* i *elektronski top*. Ima i obratnih slučajeva, u hrvatskome je jedna riječ za ruske dvije ili tri. Bagdasarov je u tim slučajevima naveo priličan broj sintagmi da se vidi njihova raspodjela, npr. *dobar čovjek* u ruskome je *добрый человек*, *dobar učenik* je *хороший ученик*, a *dobar vid* *красивый вид*. Dvojezičnik je zapravo neupotrebljiv ako nema obavijesti o leksičkoj i sintaktičkoj spojivosti natuknice. Stoga nije nikad previše primjera, osobito ako postoje leksičke ili gramatičke razlike u hrvatskim i ruskim leksičkim skupinama, primjerice hrv. *pisači papir*, *pisači stol*, *pisači stroj*, rus. *писчая бумага*, *письменный стол*, *пишущая машинка*; hrv. *nevjerna žena*, *rastavljena žena*, rus. *неверная жена*, *разведённая женщина*; hrv. *između brata i sestre* (genitivni prijedložni izraz), rus. *между братом и сестрой* (instrumentalni izraz). Na kraju je rječnika koristan dodatak s kriticama i zemljopisnim imenima te popis upotrijebljene literature.

Premda se ne bi očekivalo od maloga rječnika, gdje je god bilo potrebno, osim ruskih leksičkih istovrijednica dodano je i kratko enciklopedijsko objašnjenje, pogotovo uz crkvene nazive, npr. uz natuknice *korizma*, *kap-*

tol, Tijelovo. U slučaju da u ruskome postoji leksička praznina, dan je opis pojma, npr. uz *pešt, kulen*. Nisu izostali ni frazemi bez kojih je nezamisliv bilo koji objasnidbeni opći rječnik. U njihovu je izboru ipak odlučivala čestota, pa se nalaze oni svakodnevnici: *biti izvan sebe, bolje ikad nego nikad, zvoniti u uzbunu*. Zadnji primjer i još neki pokazuju da je rekacija teško svladiva i jezikoslovcu, osobito kad se razlikuje od materinskoga jezika, kao što je u ovom slučaju u kojem je u ruskome besprijedložni akuzativ: *nodnumat' (бумъ) mpevoz' zvoniti na uzbunu*.

U ovom su rječniku uglavnom dobro riješeni natuknički likovi. Kao zasebne natuknice našle su se riječi nastale konverzijom ili leksikalizacijom: *noću, srećom, uslast, cijelo* (mat. *jedno cijelo*). Riječi koje se upotrebljavaju isključivo u množini, npr. nazivi viših taksona, etnici, nazivi crkvenih redova, imaju množinske natukničke likove. Uz njih je stavljen i rod, što je Rusu važan podatak jer u ruskome *pluralia tantum* nemaju roda.

Strancu se nije bilo lako snaći u previranjima koja je hrvatski jezik doživio krajem 20. stoljeća, pogotovo što je i izvornomu hrvatskomu govorniku veoma teško svaki put odgovoriti koja je novotvorenica ušla u opću upotrebu, koja je riječ otišla u povijest ili koja je pravilnija. Autor se ovoga rječnika odlučio ne vrednovati riječi prema njihovoj vremenskoj, teritorijalnoj i stilskoj raslojenosti. U svom je rječniku dao jednaku šansu onomu što jezik ima, a život će pokazati što će ostati u upotrebi, npr. hoće li se usvojiti *kopnica, raznačnik, srčanik, voznica*. Neke su već ušle u upotrebu, kao što su *podrubač, uspješnica*, dok su druge, bez obzira na njihovu prozirnu motivaciju, npr. *potište 'sauna', suosnik 'koksijalni kabel'*, ostale, barem zasad, samo izvrstan ostvaraj autorske tvorbe. Za druge novotvorenice, npr. *kartoberač 'konduker'*, ne može netko izvan hrvatskoga govornoga područja zaključiti da nemaju nikakvu šansu

da uđu u opću upotrebu. Jednako je tako teško ocijeniti što od mnoštva dalmatinizama iz Anićeva rječnika izabrati jer nije isto uvrstiti imenicu *kapula, kužina* i *imbotija* ('poplun', 'jorgan'), *tavajol* ('ubrus') s obzirom na to da su prve dvije poznate i hrvatskim govornicima kontinentalcima, a druge dvije nepoznate čak i nekim Dalmatincima.

Autor ovoga rječnika želi pomoći u razumijevanju hrvatskih tekstova iz Austro-Ugarske, NDH i drugih povijesnih razdoblja pa su se našle i riječi koje se danas ne rabe (*mirisnica* 'parfumerija', *miroslovlje* 'statika', *munjovoz* 'tramvaj'). Takav leksički izbor može izazvati opravdane kritičke primjedbe, ali se može i pravdati autorovim pravom na vlastiti izbor, što je rezultat njegova znanstvenoga bavljenja razvojem hrvatskoga leksika krajem 20. stoljeća, koje razdoblje obilježava, među ostalim, i oživljavanje starijega leksika. Ruski je jezikoslovac svakako veći jezični purist od hrvatskih leksikografa jer u njegovu rječniku nema natuknice *ambasador*, ali ima *veleposlanik*, nema *solarij*, ali ima *sunčalište*, nema natuknice *nostalgiya*, a ima *domotuže*, nema *dijalektologija*, ima *narječjoslovlje*, nema *tangenta*, ima *dodirnica* itd. Čini se da je njemu više stalo do čistoće hrvatskoga jezika nego nama samima. Početkom devedesetih s novotvorenica i oživljenicama pretjerivalo se toliko da su se pojedini tekstovi pisani materinskim jezikom činili tuđima. Sad je pak klatno otišlo na drugu stranu te se premalo brige posvećuje hrvatskomu jeziku. A samo je potrebno poslušati dobroga staroga genijalnoga Šuleka te ono što je već čvrsto usvojeno, ostaviti, a za ono što nemamo – stvoriti u svom jeziku, ali sa znanjem golemih tvorbenih mogućnosti hrvatskoga jezika.

Ovaj mali rječnik popunjava jednu veliku leksikografsku prazninu i pokazuje da kroatista ima širom svijeta te da ih malo ili nimalo podupiremo u njihovu znanstvenom

i stručnom radu. Naime, docent Bagdasarov uzalud je u Hrvatskoj tražio nakladnika za prvo izdanje svoga rječnika. Srećom da su ruski nakladnici imali više razumijevanja pa su i ruski i hrvatski prevoditelji, znanstvenici, nastavnici, studenti i ostali uporabnici dobili koristan priručnik, a jezikoljupci podsjetnik na neiscrpnost tvorbenoga stvaralaštva i sposobnost hrvatskoga jezika da svaki pojam imenuje svojom riječju. *Хорватско-русскуи словарь* A. R. Bagdasarova potiče hrvatske govornike na razmišljanje je li potraga za hrvatskom riječju kojom će se imenovati novi pojam ili zamijeniti loša riječ za postojeći pojam zaista Sizifov posao i što činimo svomu materinskomu jeziku preuzimajući olako gotove, najčešće engleske riječi.

Branka Tafra

DOBAR NAUM – PUNO ZABLUDA

U pedesetome godištu *Jezika*, br. 4, 2003., objavljen je kratak osvrt Petra Bašića na moj članak “Naglasak riječi svećenik i njezinih tvorenica”, koji je objelodanjen također u *Jeziku*, br. 2, od 2003. godine. Što je Petar Bašić rekao u svom napisu “Još o naglasku riječi *svećenik* i njezinih tvorenica”?

Prvo, da je moj članak “objavljen u uglednome časopisu, a zastupa pomalo neobične teze”, da su zaključci u njemu “neočekivani” te da je “neobičan put kojim je S. Vukušić do njih došao”. Drugo, potreban je osvrt na propuste u spomenutom članku. Ukratko: u uglednom se časopisu pojavilo nešto neobično, neočekivano, pa i neugledno, a da to ne bi unosilo “zabunu i zbrku u i onako zamršenu naglasnu problematiku”, potreban je taj ugledni osvrt, za koji je dovoljno naglasnonormativno jamstvo njegov autor, tj. Petar Bašić.

E, pa neka!

A što je dalje?

Pisac osvrta otkriva smisao jednoga *i*, koje je u mojem članku dvaput zapisano na 68. stranici *Jezika*. E, ali autor članka, po Bašićevu osvrtu, odmah zaboravlja to *i*, pa piše “da su naglasni likovi koji se govore po zapadnim krajevima izvan dosadašnjih rječnika”. Kao da nisu izvan! Ali Bašić hoće reći da su i drugi likovi zapadni, tj. *svěćenik* i njegove tvorenice. No autor članka to nigdje ne poriče. Naprotiv, to izrijeком navodi na više mjesta, a iz konteksta je svakomu jasno na koje likove autor članka misli kad kaže da su izvan dosadašnjih rječnika. Uostalom da je mislio na likove *svěćenik* i njegove tvorenice, morao bi reći da u rječnicima jesu samo likovi koji su i istočni i zapadni, ali pisac članka misli na one koji se i po *Akademijinu rječniku* govore “u zapadnim krajevima”, dakle *svećenik* – *svećenika* i njegove tvorenice. A ti su doista izvan dosadašnjih rječnika.

Ne će biti suviše pripomenuti kako je u stanovitome neskladu Bašićev početni stav da se on ne bi “upuštao u zamršeno pitanje hrvatskih naglasaka”, ali se na kraju osvrta ipak upušta u smionu i autoritativnu tvrdnju da “ne treba posebno dokazivati (!) kako je naglasni lik *svěćenik* danas u najmanju ruku mnogo više zapadni od lika *svećenik*, štoviše da je općenito prihvaćen (baš tako?) kao jedini u hrvatskome književnome jeziku, a vidimo da to i norma potvrđuje”. Počevši dakle smjernim neupuštanjem, Petar Bašić već na drugoj polustupačnoj stranici svoga osvrta hrabro izbacuje, i to novoštokavski, zapadni, a to znači sustavni i hrvatski lik velike čestote. Sad mi je još bliži puni smisao posljednje, zaključne rečenice o dubletama u članku “Naglasak riječi *svećenik* i njezinih tvorenica”. Ona glasi: “Vrijeme će pokazati koji će od tih dvaju nizova imati više opravdanosti i snage, koji će upornije kucati na vrata budućnosti”.

Stjepan Vukušić